

“БЕКТЕМ”

Филология илимдеринин доктору
(кандидаты) окумуштуулук даражасын
коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.24.700

диссертациялык кеңештин төрагасы,
ф.и.д., профессор

Маразыков Турусбек Сейдакматович

18-март, 2024-жыл

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.24.700 диссертациялык кеңештин 2024-жылдын 14-мартындагы отурумунун

№ 7 токтому

Катышкандар: Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков (10.02.01), төраганын орун басары, ф.и.д., профессор, академик С. Ж. Мусаев (10.02.01); диссертациялык кеңештин мүчөлөрү: ф.и.д., доцент А. Э. Абдыкеримова (10.02.01), ф.и.д., доцент А. У. Акынбекова (10.02.01), ф.и.д., доцент М. К. Алишова (10.02.01), ф.и.д., профессор М. А. Атакулова (10.02.06), ф.и.д., доцент А. Т. Дунканаев (10.02.01), ф.и.д., доцент Д. О. Кенжебаев (10.02.01; 10.02.06), ф.и.д., профессор М. И. Мирзахидова (10.02.06), ф.и.д., профессор Б. Сагынбаева (10.02.06), ф.и.д., доцент А. О. Ормонбекова (10.02.01), ф.и.д., доцент Б. Ж. Усмамбетов (10.02.06).

Окумуштуу катчы: ф.и.д., доцент С. К. Каратаева (10.02.06)

Күн тартибиндеги маселе:

1. Апышова Базаргүл Токтосуновнанын “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” аттуу 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын алдын ала коргоосу.

Угулду:

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Изденүүчү Апышова Базаргүл Токтосуновнанын “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” деген темадагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңешке коргоого келип түшкөн. Кеңештин

урматтуу мүчөлөрү, баарыңыздар диссертацияны окуп чыктыңыздар. Изденүүчү жана анын илимий иши тууралуу жалпы маалымат берүү үчүн сөз окумуштуу катчы Сонайым Кубатбековнага берилет.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, ф.и.д., доцент С. К. Каратаева: Апышова Базаргүл Токтосуновнанын “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” аттуу 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы жана ага тиешелүү аттестациялык документтери Д 10.24.700 диссертациялык кеңешке 2024-жылдын 9-декабрында кабыл алынган. Илимий жетекчиси – филология илимдеринин доктору, доцент Саматов Кубатбек.

Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун (азыркы - Б. М. Юнусалиев атындагы Тил илими институту) кеңейтилген жыйынында талкуудан өткөн. Ал талкуунун жыйынтыгында диссертациянын темасынын актуалдуулугу белгиленип, өз алдынча аткарылган илимий изилдөө экендиги айтылат. Жыйынтыгында диссертацияга оң мүнөздөмө берилип, талкууда айтылган сын-пикирлерди эске алуу менен коргоого сунушталган.

Диссертациялык ишке Д 10.24.700 диссертациялык кеңештин кезектеги отурумунун 2025-жылдын 17-январындагы №5 токтомунун 2-чечими менен төмөнкү курамда эксперттик комиссия бекитилген: ф.и.д., доцент А. У. Акынбекова (10.02.01), ф.и.д., профессор М. А. Атакулова (10.02.06); ф.и.д., профессор М. И. Мирзахидова (10.02.06). Диссертациялык ишке бекитилген эксперттик комиссия илимий ишти 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча коргоого кабыл алууга жана ачык коргоого сунуштаган.

Апышова Базаргүл Токтосуновнанын аттестациялык документтери Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын койгон талаптарына толук жооп берет.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Окумуштуу катчынын маалыматына суроолор барбы? Жок болсо, анда сөздү изденүүчүгө берели.

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Рахмат. Диссертациялык кеңештин урматтуу төрагасы, диссертациялык кеңештин мүчөлөрү! 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” деген темадагы ишибизди сиздерге сунуштайбыз. Илимий жетекчим – филология илимдеринин доктору Кубатбек Саматов.

Диссертациялык иштин актуалдуулугу. Кыргыз тилинин байыркы, орто кылымдардагы, Октябрь революциясына чейинки жана эгемендүүлүк

жылдардагы саясий лексикасы жана терминологиясы атайын лингвистикалык иликтөөгө алына элек. Кыргыз тилинин саясий дүйнөнү чагылдырган лексика-семантикалык топторунун өзгөчөлүктөрүн ачуу жана сыпаттоо, кыргыз тили жана кыргыз улуттук саясий аң-сезими үчүн гана эмес, мамлекетти эффективдүү башкарууга зарыл мамлекеттик башкаруу лексикалык системачасынын маанилүүлүгү, эгемендик жылдардагы саясий тил менен мамлекеттик бийлик терминологиясын диахрондук жана синхрондук аспектиде семантикалык жактан изилдөө зарылдыгы диссертациялык ишибиздин **актуалдуулугун** айгинелейт.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери – кыргыз тилинин байыркы, орто кылымдардагы, Октябрь революциясына чейинки жана эгемендүүлүк жылдарындагы саясий терминдерди семантикалык жактан сыпаттоо

Бул максатты жүзөгө ашыруу үчүн төмөнкүдөй милдеттер коюлат:

- 1) саясий терминдерди жыйноо жана системалаштыруу;
- 2) ар бир доорго мүнөздүү саясий терминдердин тематикалык топторун түзүү;
- 3) саясий терминдердин лексика-семантикалык топторунун өзөгүн, борборун жана перифериясын аныктоо;
- 4) саясий терминдердин генетикалык, тарыхый пласттарын тактоо;
- 5) саясий терминдердин лексикалык бирдиктеринин семантикасын ачуу.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Кыргыз тилинин саясий терминдери өз өнүгүүсүндө жалпы элдик тилдин алкагында табигый жол аркылуу өзүнчө катмар катары калыптанган.

2. Коомдогу саясий-экономикалык факторлор саясий терминдердин жалпы курамын, анын компоненттерин шарттап, ар бир доордо саясий терминдердин тематикалык топтору түзүлүп, алар өзөк, борбор жана перифериядан турат.

3. Кыргыз тилинин саясий терминдери ички (метафора, метонимия, синекдоха) жана сырткы (монгол, орус, араб, фарсы, англис, немис, француз ж.б.) булактардын негизинде өнүгүп отурган.

4. Саясий терминдер эгемендик жылдары коомдогу саясий көрүнүштөрдү белгилүү даражада так чагылдырган.

5. Мамлекеттик түзүлүш//башкаруу системасын туюндурган саясий терминдер калыптануу процессин башынан өткөрүүдө.

Иштин I БАБЫ ИЛИМИЙ АДАБИЯТТАРГА ТАРЫХЫЙ-ТЕОРИЯЛЫК ИЛИК деп аталып, бул бапта жалпы тил илими жаатында коомдук-саясий лексикага, анын ичинде саясий терминдерге тиешелүү маселелердин теориялык жактан изилдениши каралган. Ошону менен бирге эле коомдук-саясий лексиканын жана терминдердин орус, түрк, кыргыз тил илиминде изилденишине аталган бапта орун берилген. Атап айтканда, айрым

түрк тилдеринде, анын ичинде алтай, башкыр, казак тил илимдеринде коомдук саясий лексиканын жана терминдердин өзөктүү маселелеринин изилденишине сереп жасалган. Баптын бөлүмчөсүндө (1.2.3) коомдук-саясий лексиканын жана терминдердин кыргыз тил илиминде изилдениши иликтенген. Кыргыз элинин коомдук-саясий, философиялык-этикалык жана маданий ойлору Орхон-Эне-Сай эстеликтеринен баштап, орто кылымдардагы адабий-тарыхый эстеликтерде, фольклордук чыгармаларда туюнтулгандыгы баса белгиленип, теориялык материалдардын мазмунуна ылайык талданып, төмөнкүдөй тыянактар чыгарылган.

1.Коомдук-саясий лексика менен коомдук-саясий терминология байланышы ар түрдүүчө чечилүүдө: коомдук-саясий лексика – жалпы лексика +терминдер; коомдук-саясий лексика – коомдук-саясий маанидеги сөздөр + терминдер + терминдик айкаштар; коомдук-саясий лексика менен коомдук-саясий терминология өз ара байланышкан, бирок кесилишпеген системалар; коомдук-саясий лексика + потенциалдуу коомдук-саясий лексика; коомдук-саясий лексика + юридикалык, аскердик лексика; коомдук-саясий лексика + саясий экономикага, тарыхка, философияга, аскер ишине, маданиятка, искусствого, живописке, музыкага, адабиятка тийиштүү лексика; коомдук-саясий лексика – семемасында «коомдук», «саясий», «мамлекеттик», «социалдык» семалары бар тилдик бирдиктер.

2.Коомдук-саясий лексиканын курамы эки бөлүктөн турат (нагыз жана потенциалдуу), мобилдүүлүгү жагынан өтө ыкчам, кубулма келет, терминдик касиет алып, коомдук-саясий терминологияга өтөт, ал эми коомдук-саясий терминологиянын курамы эки компоненттен турат (адистер – жалпы эл билет), мобилдүүлүгү жагынан ыкчам, туруктуу, терминдик касиетин жоготуп, коомдук-саясий лексикага өтөт.

3.Орус тил илимде саясий лексикага лингвистикалык, социолингвистикалык, психолингвистикалык, тектештирме, коммуникациялык, лексикографиялык, мамиле жасалып, саясий лексика менен терминологиянын заманбап маселелерин чагылдырган бир топ илимий эмгектер (монографиялар, диссертациялар, окуу куралдары, макалалар ж.б.) жаралууда.

4.Түрк тилдериндеги коомдук-саясий лексика Орхон-Эне-Сай жазма эстеликтеринен бери карай кыргыз тилинин коомдук-саясий лексикасы жалпы алтай/түрк, араб, иран, орус жана батыш европалык тилдерден кабыл алуу аркылуу байып отурган.

5.Кыргыз тилинин терминологиясынын жалпы маселелери (К. Тыныстанов, Х. Карасаев, Ж. Шүкүров, Б. М. Юнусалиев, Б. Ө. Орузбаева, С. Ж. Мусаев), жеке тармактары (Т. Назаралиев, А. Биялиев, А. Исабекова, В. Закирова, Т. Базаркулова, Г. А. Абдувалиева ж.б.) терең иликтенген.

6.Саясий коммуникациянын категориялары такталып, саясий коммуникациянын көркөм сөз каражаттары (анафора, эпифора, антитеза, градация, инверсия, эллипсис, парцелляция, үн катпоо (умолчание), фонетикалык, лексикалык, морфологиялык кайталоо, синтаксистик параллелизм, риторикалык кайрылуу, риторикалык суроо, полисиндетон, асиндетон) жана троптору (метафора, метонимия, синекдоха, салыштыруу, эпитет) өнүгүүдө.

Иштин **“КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ САЯСИЙ ТЕРМИНДЕРДИ ЛИНГВИСТИКАЛЫК АСПЕКТИДЕ ИЗИЛДӨӨНҮН БУЛАКТАРЫ, МААЛЫМАТ КОРУ, МЕТОДОЛОГИЯСЫ ЖАНА МЕТОДДОРУ”** деп аталган **II бабында** изилдөөнүн маалымат булактары, теориялык негиздери жана изилдөө методдору жөнүндө сөз жүрүп, изилдөөнүн объектиси, предмети каралат. Аткарылган иш терминология жаатында болгондуктан, термин жана терминология, терминология жана номенклатура, терминология жана терминосистема, терминдердеги полисемия, омонимия жана синонимия маселелерине саресеп салынып, төмөнкүдөй тыянак-жыйынтыктар алынды:

Түрк элдеринин саясий лексикасы жана терминологиясы Орхон-Эне-Сай жазууларынын маалында жаралып, орто кылымдарда кадыресе калыптанган. Алардын этимологиясы жана семантикалары тарыхчылардын, тилчилердин эмгектеринде белгилүү даражада иликтенген. Изилдөөнүн теориялык негиздерин жалпы тил илиминин, тарыхый/заманбап лексикологиянын, семасиологиянын негизги жоболорун иштеп чыккан белгилүү тилчилердин эмгектери түздү.

Термин таануу антик доордогу ойлордон азыктанып, кийин лексикологиянын алкагында түптөлүп, өткөн кылымдын 80-жылдары кадыресе илимий дисциплина катары калыптанган. Аталган илимдин теориялык негиздерин иштеп чыгууну илим менен техниканын тез темп менен өнүгүшү, эл массасынын техникалык билимдерге ээ болушу, индустриялаштыруу, чарбанын өсүшү талап кылган.

Заманбап терминологиялык мектептин негиздөөчү илимпоздордун башында Э. Вюстер менен Д.С. Лотте турат. Алардын жолун А.В. Суперанская, А.С. Герд, Б.Н. Головин, С. В. Гринев-Гриневиц, В.П. Даниленко, П.Н. Денисов, Т.А. Канделаки, Л.А. Капанадзе, Л.Л. Кутина, В.М. Лейчик, С. Д. Шелов, А.Д. Хаютин, Т. Бунгартен, Г. Ишрейт, Г. Пихт, Г. Фелбер, В. Хан, Л. Хоффман, В. Шмидт ж.б. улантышууда.

Изилдөөнүн объектиси катары кыргыз тилинин (байыркы, орто кылымдардагы жана эгемендүүлүк мезгилиндеги) саясий терминологиясы эсептелет, ал эми предмети катары кыргыз тилинин саясий терминологиясынын калыптануу жана өнүгүү процесси, ошондой эле анын тематикалык топторго бөлүнүшү тандалып алынды.

Изилдөөнүн жүрүшүндө диалектикалык, контексттик жана компоненттик анализ, лексикографиялык, лингвистикалык, салыштырма–тарыхый, лексика-семантикалык топ методдору колдонулду.

Термин таануу антик доордогу ойлордон азыктанып, кийин лексикологиянын алкагында түптөлүп, өткөн кылымдын 80-жылдары кадыресе илимий дисциплина катары калыптанган. Аталган илимдин теориялык негиздерин иштеп чыгууну илим менен техниканын тез темп менен өнүгүшү, эл массасынын техникалык билимдерге ээ болушу, индустриялаштыруу, чарбанын өсүшү талап кылган.

Изилдөө ишибиздин III БАБЫ «КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ САЯСАТ ТААНУУ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ» деп аталат. Аталган бапта жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин номинациялары жана семантикалары тарыхчылардын эмгектерине таянуу менен хронологиялык аспектте иликтенип, ар доордогу мамлекеттик башкаруу системасын чагылдырган саясий тезаурустун лексика-семантикалык тобунда жогорку бийликти өзөк, ортоңку бийликти борбордук бөлүк, ал эми төмөнкү даражаларды (титулдарды, наамдарды) перифериялар түзөрү иликтенет.

Жогорку саясий бийлик субъекттери менен объекттерин туюнткан лексикалык бирдиктерге семантикалык жана этимологиялык анализ жасалып, тиешелүү жыйынтыктар чыгарылат.

КРдин Конституциясында (05.05.2021) колдонулган кыргыз тилиндеги мамлекеттик бийлик тезаурусунун (терминология, лексика, номендери) урунттуу маселелери бүгүнкү күндүн көз карашында талданат. Тексттин курамын публицистикалык, расмий жана саясий тил түзүп, анын мазмунун таасын чагылдырууда нагыз/өздөштүрүлгөн лексемалар, эл аралык жана жаңы терминдер жыш пайдаланылгандыгы аныкталды.

Текстте синонимдер, которулбаган, туура, туура эмес которулган жана аныктама термин катары берилген терминдер каралды. Атап айтсак, **Синонимдердин** катарына булар кирет: *референдум (бүткүл элдик добуш берүү), Акыйкатчы (Омбудсмен).*

Которулбай алынган терминдер: *узурпациялоо, цензура, этнос, экспанция, агрессия.*

Туура которулган терминдер: *нормативный – ченемдик, официальный – расмий, проблема – көйгөй, гарантия – кепилдик, система – тутум.*

Туура эмес которулган терминдер: *интеллектуалдык (туурасы – интеллектуалдык), альтернативдик (аскерден тышкары) (туурасы – альтернативалык).*

«Адам, социалдык топтор, алардын өкүлдөрүнүн аттары». Мамлекеттин аталышы, 3. «Мамлекеттик бийлик органдарынын, алардын өкүлдөрүнүн аталыштары», 4) Укуктар жана милдеттер

аталышындагы топтордо Конституциянын текстинде кездешкен саясий терминдердин жана номендердин жыштыгы аныкталды. **Кыргыз тилиндеги саясий терминдеринин жасалуу жолдору** талдоого алынып, төмөндөгүдөй тыянак-натыйжалар алынган:

1. Кыргыз элинин *саясий ойлому* байыркы доорлордо жаралып, төмөнкү этаптарды басып өткөн: 1) байыркы доор; 2) Орхон-Эне-Сай доору (VI-IX); 3) орто доор (X-XII); 4) монгол доору (XIII-XVIII); аралаш доор (XIX-XX); совет доору (1917-1991); эгемен доор (1991-жылдан). Кыргыз элинин коомдук-саясий, философиялык-этикалык жана маданий ойлору Орхон-Эне-Сай эстеликтеринен баштап, орто кылымдардагы адабий-тарыхый эстеликтерде, фольклордук чыгармаларда чагылдырылган. Кыргыз элинин XIX кылымдын 2-жарымында Россия Империясынын курамына өтүшү анын коомдук-саясий ойлорун өзгөрткөн, кылым аягында Империядагы коомдук-саясий абалдын курчушу кыргыз элинин саясий аң-сезимин ойготуп, анын боштондукка чыгуу аракеттерин шарттаган. 1917-жылкы Октябрь революциясы социалисттик аң-сезимди калыптандырып, революциячыл-коммунисттик идеологияны орноткон. Кыргыз эли эгемендик алгандан (1991) капиталисттик жолго түшүп, ага жараша саясий аң-сезим да өзгөрдү.

2. Кыргыз тилинин *саясий терминологиясы жана лексикасы* VI-X кылымдардагы алгачкы феодалдык каганаттарда калыптана баштап, Кыргыз каганатында (V-XIII к.) саясий, экономикалык жана социалдык чөйрөлөрдү толук туюнтууга жетишкен. Каракандар каганатында (840-1212) саясий терминдер нормага салынып, кадыресе саясий терминология түзүлгөн. Жусуп Баласагын (1017-1070) менен М. Кашгаринин эмгектеринде катталган бир топ саясий терминдер лексиканын бул тобунун бай экендигинен кабар берет. Кыргызстан Монгол мамлекеттеринин (XII-XX кылымдын биринчи жарымы) курамында турганда, саясий тезаурус араб, иран, кыргыз лексикалык бирдиктеринен куралып, жогорку лексика-семантикалык топтун өзөгүн, борборун жана жака белин толук вербалдаштырган. Кокон хандыгы маалында (1709-1876) саясий терминологиянын өзөк, борбор жана жака белин иран, кыргыз лексикалык бирдиктери чагылдырган. Кыргызстан Орус империясына күнкөр болгон чакта (XIX кылымдын экинчи жарымынан – 1917-жылга чейин) мурунку саясий терминологиянын бир бөлүгү империянын саясий, экономикалык жана социалдык башкаруусунун лексика-семантикалык тобуна орун бошоткон. Жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин номинацияларынын семантикаларын иликтөө саясий тезаурусту кураган үч жүздөй лексикалык бирдик бар экендигин даана көрсөттү. Бул жаатта жүргүзүлгөн тарыхый-этимологиялык жана семантикалык анализдер терминдердин чыгыш тегин, полисеманттык касиетин, семантикалык

градациясын, синонимдик катарын, алардын иретке салынгандыгын жана системалуулугун ж.б. касиеттерин аныктады.

3. Кыргыз элинин басып өткөн доорлорунун мезгилиндеринде коомдук-тарыхый шартка жараша коомдук-саясий лексиканын, анын ичинде саясий терминдердин тутумунда өзгөрүүлөр болуп, улам барган сайын өнүгүп турган.

4. Кыргыз тилинин саясий терминологиясы жалпы лингвистикалык постулаттардын негизинде жаралган мыйзамдардын алкагында өнүгүп отурган: ал ар бир этапта *синхрониянын* мыйзамдарына ылайык терминдер парадигматикалык байланыштарын жоготпой, өзөк, борбор жана жака бел өз ара карым-катнашын үзгөн эмес; *диахронияда* терминдердин семалары байып же жардыланып, өзөк, борбор, жан-жака белде элементтердин секириктери жүрүп турган.

5. Кыргыз тилиндеги саясий терминдердин лексика-семантикалык, морфологиялык-синтаксистик, синтаксистик жана кабыл алуу жолдору жасалары аныкталды. Кыргыз тилинин саясий терминологиясы заман агымына жараша жаңы жолдор, терминдер жана терминоиддер менен баюуда.

6. Кыргыз тилиндеги мамлекеттик бийлик терминологиясы, лексикасы жана номендери Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциянын негизинде (05.05.2021) лексика-семантикалык топторго бөлүнүп, лингвистикалык жактан иликтенди.

Көңүл бурганыңыздар үчүн рахмат!

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Баяндама жыйынтыкталды, суроолоруңуздар болсо бериңиздер. Кимде кандай суроо бар?

Ф.и.д., доцент Б. Ж. Усманбетов: 1-суроо: Сиздин диссертацияңызга байланыштуу 1970-жылы бир, 2000-жылдан кийин эки диссертация жакталган. Сиздин ишиниздин алардан айырмасы кандай?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Албетте, биз ишибизге тиешелүү болгон корголгон диссертациялар менен таанышып чыктык. Алсак, А. Б. Исабекованын «Общественно-политическая терминология в киргизском литературном языке и вопрос ее упорядочения» (1971) аттуу кандидаттык диссертациясында кыргыз тилиндеги коомдук-саясий лексиканын – философиянын (диалектикалык, тарыхый материализм), саясий экономиянын (капитализм, социализм), партиянын тарыхынын, атеизмдин жана укук таануунун терминдерин иликтеген.

Г. А. Абдувалиева «Азыркы кыргыз тилинин саясий лексикасынын калыптануусу жана өнүгүүсү (түрк тили менен салыштырма планда) [Б., 2015] кандидаттык диссертациясында салыштырылып жаткан тилдерде кеңири кездешкен коомдук-саясий лексиканын пайда болуу жолдорундагы,

бөлүнүшүндөгү жалпылык жана айырмачылыктар, эки тилдеги изилдениш деңгээлдери каралат.

Ал эми биздин ишибиздин алардан айырмасы – байыркы, Орто кылымдардагы, Совет дооруна чейинки жана эгемендүүлүк жылдарындагы кыргыз тилинин саясий лексиканы жана терминдерди лингвистикалык иликтөөгө алынгандыгы.

2-суроо: Кыргыз улуттук терминология маселеси кайсы жылдан баштап колго алынып иштей баштаган?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Кыргыз улуттук терминологиясы алгач, 1926-жылдан баштап колго алынып, ага Касым Тыныстанов, андан соң Б. Орузбаева, С. Мусаев өндүү бир топ окумуштуулар кайрылышып, терминдер боюнча баалуу эмгектерин жаратышкан.

Ф.и.д., доцент А. Т. Дунканов: 1-суроо: Кыргыз терминологиясы сиздин берген бааңыз?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Суроонузга рахмат! Кыргыз терминологиясында учурда натыйжалуу иштер жүргүзүлүп жатат. Учурда, ааламдашуу мезгилинде өлкөбүздө саясий, маданий жана экономикалык байланыштар болуп жаткандыгына байланыштуу тилде да өзгөрүүлөр болуп жатат. Тилибиздеги сырттан кирген сөздөрдү бир системага салууда, ар тармактуу изилдөөлөрдү жүргүзүүдө натыйжалуу иштер аткарылып келе жатат.

2-суроо: Саясий терминдер стилистикалык каражат катары колдонулуу мүмкүнчүлүгүнө ээби?

Изденүүчү Б. Т. Апышова. Бүгүнкү күндө саясий терминдер стилистикалык каражат катары кепте колдонулат. Күндөлүк турмушта гана эмес публицистикада да кеңири кездешет. Тактап айтканда, массалык маалымат каражаттарында, анын оозеки жана жазуу түрүндө колдонулуп келе жатат.

3-суроо: Предикат деген эмне? Предикаттык катыш дегенди кандай түшүнөсүз?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Биз ишибиздин 3-бабында КРдин Конституциясында колдонулган саясий терминдердин жыштыгын аныктоодо предикаттардын катыштыгын белгилеп кеткенбиз. Мисалы, мыйзам терминин карай турган болсок, *мыйзам чыгарат, мыйзам аткарылат*. Мындагы *чыгарат, аткарылат* сөзү предикат болуп бере алат.

Ф.и.д., академик С. Ж. Мусаев: 1-суроо: К. Тыныстановдун “Коомдук-экономикалык” сөздүгү менен таанышып көрдүңүзбү?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Суроонузга ыракмат. Касым Тыныстановдун аталган эмгегин карап чыгабыз жана кийинки ишибизде колдонууга аракеттенебиз.

2-суроо: “Коомдук”, “Саясий”, “Экономикалык” деген үч терминдин бири-бирине карым-катыштыгы бар?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Коомдук-саясий лексика көп тармактуу. Анда экономика, маданият, саясат, айыл-чарба сыяктуу бир топ тармактарды өз ичине камтып кетет.

Ф.и.д., профессор М. А. Атакулова : 1-суроо: Кыргыз тилиндеги саясий терминдердин өнүгүүсүндө кайсы доорлор негизги өнүгүүнү алып келген?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Сурооңуз үчүн чоң ыракмат. Биздин ишибиздин негизги максаты байыркы, Орто кылымдардагы, Совет мезгилине чейинки жана эгемендүүлүк жылдарындагы саясий терминдердин мамлекеттик бийлик бутактарында колдонулушу болгон. Кыргыз саясий термини байыркы доорлордон башталып, улам барган сайын өнүгүп турган. Кокон хандыгы мезгилинде бир аз болсо да өнүгүүгө учураган. Анткени, ал мезгилде абдан көп саясий терминдер колдонулган: *аталык, датка, бий, болуш, кушбеги, казы* ж.б. Ал эми өзгөрүүгө алып келген доор катары, албетте, Совет доорундагы жана эгемендүүлүк мезгилиндеги учурларды атасак болот.

2-суроо: Эгемендик жылдарында жаңы саясий терминдердин пайда болушуна кайсы факторлор таасир эткен?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Эгемендик жылдарында тышкы байланыштар таасир эткен, тактап айтканда, саясий, экономикалык эл аралык жана маданий байланыштар өнүккөн. Мындай байланыштар тилибизге да өз таасирин тийгизип, жаңы терминдер, атоолор пайда болот.

3-суроо: Кыргыз тилиндеги саясий терминдердин орус, түрк тилдериндеги терминдер менен өз ара байланышы кандай?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Кыргыз эли байыртадан бери эле түрк элдери менен карым-катнаш жасап, алар менен тилибиз, тарыхыбыз, маданиятыбыз бир болгондуктан, көпчүлүк сөздөрүбүз, анын ичинен саясий терминдерибиз окшой, бирдей аталат. Мисалы, “каган” терминин ала турган болсок, ал түрк элинде *каган*, уйгурларда *каган*, ошону менен бирге эле Орхон-Эне-Сай жазма эстеликтеринен бизге белгилүү болгондой, кыргыз элинде да *каган* аталышында колдонулган, тактай кетсек, *Барсбек каган*. Ал эми орус тили менен байланышын айта турган болсок, кыргыз тили менен орус тилинин байланышы жогору. Себеби, көптөгөн саясий терминдер орус тилинен, же орус тили аркылуу башка тилдерден кабыл алынган. Айрым терминдерди орус тилинде кандай айтылып-жазылса ошол бойдон өзгөртүүсүз кабыл алып, колдонуп жүрөбүз.

Ф.и.д., доцент А. Э. Абдыкеримова: 1-суроо: Ишиңизде терминоиддер, псевдотерминдер деген түшүнүктөр бар. Алардын жалпылыктарын жана айырмачылыктарын түшүндүрүп берсеңиз.

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Сурооңузга рахмат! *Терминоиддер* – натуралдык түшүнүктөрдү – өзгөрүлмө, ар түрдүү кабылданган жана так чектери аныкталбаган атоолорду чагылдырган атайын лексикалык бирдиктер. Ал эми предтерминдер - жаңы жаралган түшүнүктөрдү атаган, бирок терминдик талаптарга жооп бербеген убактылуу пайдаланылган атайын лексемалар. квазитерминдер – предтерминдин кесиптик лексикада туруктуу мүнөзгө ээ болуусу.

2-суроо: Байыркы доордон тарта бүгүнкү күнгө чейин келе жаткан саясий терминдердин өзөгүн түзгөн кайсы бирдиктер?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Ишибизде мамлекеттик бийлик терминдери боюнча караганбыз. Биз ошого таянып айта турган болсок, кыргыз саясий терминдеринин негизги өзөгүн түзгөн терминдер катары *аким-хаким, каган, бек, бий ж.б.*

Ф.и.д., доцент М. К. Алишова: Сиздин эмгегиңизде жалпы канча термин колдонулду?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Биз ишибизде мамлекеттик бийлик аталыштарында колдонулган терминдерге басым жасадык.

Байыркы доорлордо - 436. Ал эми жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин аталыштары, уруу жана эл аралык мамилелерди туюндурган саясий терминдердин семантикаларын кароодо саясий терминдери алфавит тартибинде берилип, аларга этимологиялык жана семантикалык анализ жүргүзүлүп, саны 56ны түздү. Ошондой эле КРдин Конституциясында активдүү колдонулган саясий терминдер (05.05.2021) – 231 болуп, жалпысынан - 723тү түздү.

Ф.и.д., профессор М. И. Мирзахидова: 1-суроо: Саясий тил, саясий кеп, саясий текст дегенди кандай түшүнөсүз?

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Сурооңузга ыракмат. Саясий тил – бул улуттук тилдин өзгөчө формасы катары карай албайбыз. Анткени бул улуттук тилдин саясий чөйрөгө багытталган варианты. Ал эми *саясий кеп* – бул текст түзүү максатында тилди пайдалануу процесси. Саясий коммуникацияда турмуш-тиричилик же көркөм субъекттен айырмаланып, көбүнчө кеп ишмердигинин адресаты адам – белгилүү бир партиянын өкүлү катары турат. Тактап айтканда депутаттар шайлоо алдында элдин алдына алып чыккан кептери. *Саясий текст* – бул саясий ишмердик кылган инсан тарабынан жаралган туунду. Саясий текст жанрдык жагынан ар кыл: оозеки (митингде, парламентте дискуссияга катышуу, партиянын съездинде доклад жасоо, саясий лидердин радио, телеинтервьюсу ж.б.) жана жазма (газетадагы башкы же анализдик макала, баракча, саясий партиянын программасы ж.б.) формаларда ишке ашат.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: 1-суроо: Нукура кыргыз элине таандык саясий терминдер барбы? Болсо, бир нечесин атай кетсеңиз.

Издөнүүчү Б. Т. Апышова: Нукура кыргыз элине таандык саясий терминдерге *хан, бек, каган, бий* жана башкаларды кийирүүгө болот.

2-суроо: Кыргыз Республикасынын Мыйзамдарында колдонулган терминдерге байланыштуу эмгектер чыккан. Ошол материалдарды колдонуудуңузбу? Колдонсоңуз кайсы эмгектерди колдонуңуз?

Издөнүүчү Б. Т. Апышова: Биздин ишибиздин негизги максаты Кыргыз Республикасынын Конституциясындагы мамлекеттик бийликти туюндуруучу терминдерге сереп жасоо болгондугуна байланыштуу, ишибизде КРдин 2021-жылы чыккан Конституциясынын текстине гана таяндык. Кийинки ишибизде сиз белгилеп өткөн эмгектерди карап чыкмакчыбыз.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Суроолорду ушуну менен жыйынтыктайлы, анда эксперттерге сөз берели.

Эксперт, ф.и.д., доцент А. У. Акынбекова: 1. Диссертациялык иштин мазмунунда алынган терминдердин түшүндүрмөсү кыргызча, орусча эки тилде аралаш берилген. Терминдердин түшүндүрмөсүн кыргыз тилинде жазылышын сунуш кылар элем. Мисалы, 89-бетте *битигчи* “писарь” жана “катчы” деп эки тилде берилген, *диван* (канцелярия башчысы); *йасаул* (чогулуштарда, церемонияларда тартип сакчысы); “эл” 1) племенный союз, племенная организация; 2) народ; 3) государство, административная единица ж.б. кездешет.

2. Терминдердин маанисин конкреттүү түшүндүрүш үчүн так котормосун же түшүндүрмөсүн берүү зарыл деп ойлойбуз. Мисалы, *йасаул* (чогулуштарда, церемонияларда тартип сакчысы) деп берген. Түшүндүрмө сөздүктөрдө жасоол акимдердин, улуктардын, болуштардын чабарманы. Аларды жандап жүрүүчү, коргоочу, кайтаруучу адам деп берилет.

3. Эски коомдук саясий түзүлүшкө байланыштуу бир топ мисалдар 19-кылымдын белгилүү өкүлү Молдо Нияз акындын чыгармаларында да орун алган. Алардан мисалдарды келтирсе жакшы болмок.

4. Экинчи бап методдордун аныктамаларын берүү менен чектелип калган. Алардын ар бирине диссертациялык иштин мазмунунда талдоого алынган конкреттүү мисалдарды берүү керек.

5. 1-баптын 50, 51, 52-беттеринде ойлор кайталанып калган.

6. 30-бетте 1-баптын 2-параграфынын аягындагы сүйлөм толугу менен аягына чыкпай, ой жыйынтыкталбай калган.

7. Иште стилдик, орфографиялык, пунктуациялык бир нече каталар орун алган.

Издениүүчү Б. Т. Апышова: Эксперттик комиссиянын мүчөсү, филология илимдеринин доктору, доцент Айман Усенбековна Акынбекова эжекебизге ишти тыкыр карап бергендиги үчүн ыраазычылык билдиребиз.

1-сын пикири диссертациялык иште берилген терминдердин орусча, кыргызча эки тилде аралаш берилгени боюнча сунушту кабыл алдык жана бул боюнча түзөтүүлөр жүргүзүлдү. Ал эми 3-баптагы айрым терминдерди өзгөртүүсүз калтырдык, анткени, сөздүктөрдө ал термин кандай берилсе, ошол боюнча берүүнү туура көрүп, кыргыз тилиндеги маанилери кошо камтыдык. *Эл* 1) племенной союз, племенная организация; 2) народ; 3) государство, административная единица. [ДТС, 1969: 168-167]. Жогорку семалар кыргыз тилинде ушул турпатында жолугат. [Юдахин, 1965: 946]. КТТСте «мамлекет» семасы белгиленген эмес [2: 740]. Эл лексемасынын маанилери элдин тарыхый өнүгүүсүнө жараша өнүгүп турган: «уруулук биримдик > элдик биримдик > саясий-экономикалык биримдик». *Эрен* – сильный, мужественный; герой, молодец (может относиться и к женщине) [Юдахин, 1965: 960]; эр, баатыр, эр жүрөк, шер [КТТС, 2, 2019: 775].

2-сын пикирди кабыл алдык, айтылган пикир боюнча түзөтүүлөр жүргүзүлдү.

3-сын пикир боюнча айтсак, бул жолу ишибизде замана агымынын ири өкүлдөрүнүн (Т. Сатылганов, Молдо Нияз, Б. Алыкулов ж.б.) чыгармаларында саясий жана философиялык ойлордун чагылдырылышы боюнча сөз кылдык. Кийинки ишибизде Молдо Нияздын ж.б.-лардын чыгармаларынан мисалдарды толугу менен келтиребиз деген ойдобуз. Анткени, чындыгында анын чыгармаларында биздин ишке тиешелүү мисалдар арбын. *төрө* “*Ак илечек султаны, датка, Тогуз уруу журт барып ж.б.* Ал эми бул терминдер, негизинен биздин ишибизде доолорго бөлүп кароодо камтылып кеткен.

4-сын пикир боюнча, биз диссертацияга коюлган талапты сактап, ишибизде колдонулган негизги методдор жөнүндө сөз кылып, аларды тизмектеп, өзүбүз пайдаланган лексика-семантикалык топ // тематикалык топ методуна кеңири токтолдук.

5-сын пикирди кабыл алдык жана кайталанган ойлорду түзөтүүгө аракет жасадык.

6-7-сын пикирде орфографиялык жана пунктуациялык каталар бар экени айтылган. Айтылган сын-пикирди толук кабыл алуу менен, айрым сөздөрдүн биригип калган жерлерин ажыратып, орфографиялык каталарды ондоп, карап чыктык.

Эксперт, ф.и.д., профессор М. Атакулова: 1. Иштин эң чордонун анын максаты түзөт. Максатта күтүлгөн негизги натыйжа белгиленет. Изилдөөнүн максаты солгун: кыргыз тилинин байыркы, орто кылымдардагы, Октябрь

революцияга чейинки жана эгемендүүлүк жылдарындагы саясий терминдерин семантикалык жактан сыпаттоо.

2. Изилдөөдө илимий жаңылыктар арбын. Бирок 5-бетте алар 2 пункт менен гана берилет. Бул иштин баалуулугун жасалма төмөндөтүп койгон. Биз эч болбогондо төрт пунктка көбөйтүүнү сунуштайбыз. Анын үстүнө коргоого коюлган жоболордун саны – алтоо. Натыйжа менен жоболор бири-бирине сандык-сапаттык жактан шайкеш болуусу зарыл.

3. III баптын шөкөттөлүшү талаптан оолактап кеткен. Аталышы – “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери”. Бул – иштин объектиси. Аны “Кыргызча саясат таануу терминдерин диахрониялык-синхрониялык өңүттө иликтөөнүн натыйжалары жана алардын талкуулоосу” деп атаса, УАКтын талабына туура келип калмак.

4. Иштин бөлүктөрүндөгү пропорцияга кайрылсак, I бап 46 беттен, II бап 24 беттен, III бап 70 беттен турат. III баптын мазмуну перифериялык (сереп, материалдар) баптардан аздык кылат. Ошондуктан III бапты күчөтүү жумушу сунуш кылынат.

5. Иште семантикалык талдоо үстүртөн жүргүзүлүп калган. Анын айрым ири бөлүктөрү мисалдардын тизмесинен эле турат (80-90-бб., 94-97-бб., 124-126-бб. ж.б.).

6. Иште саясий лексиканын катарына саясатка тиешеси жок эле сөздөр кирип калган: *адам* (182), *арыз* (183), *дааабат* (185 үч а менен), *зекет* (186), *кул* (187) ж.б.

7. Иште техникалык мүчүлүштүктөр кездешет. Сыртында УДКдан кийин кош чекит коюлбайт. *Илимий жетекчи – филология илимдеринин доктору, Кубатбек Саматов*. Мында үтүр артыкбаш. Мазмунундагы *орто кылымдардын жана соет дооруна чейинки* сөз айкашында *орто, совет* сөздөрү баш тамга менен жазылат.

Орто кылымдар – евразия термини, V-XV кылымдарды камтыйт. Курсив рационалдуу колдонулбаган. Кээде ири цитаталар курсив менен жиктелет (14-15-бб.: 16-17-бб, 37-б.). Мисалдар бир эле учурда курсив менен да, тырмакчалар менен жиктелиши да – ысырапкорчулуктун белгиси (14-б., 19-б., ж.б.) Көп учурда курсив менен эле туюнтулат (31-б.; 36-б.)

8. Колдонулган адабияттардын тизмесинде Т. А. Акеровдун “Маджму ат-Таварих” как исторический источник (полный перевод, анализ и комментарий)” (Бишкек, 2017. – 348 с.) монографиясынын орду жок болуп калганы өкүнүчтүү. Анда түрк элдеринин саясий атоолору боюнча өтө көп баалуу материалдар чечмеленип берилген (110-310-бб.).

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Эксперттик комиссиянын мүчөсү, филология илимдеринин доктору, профессор Мерим Абдыкеримовна Атакулова эжекебизге ишти тыкыр карап бергендиги үчүн ыраазычылык билдиребиз.

1-сын-пикир боюнча изилдөөнүн максатын коюудагы пикирибиз өз ордунда калды.

2-сын-пикирди кабыл алабыз. Иштеги натыйжа менен жоболорду бири-бирине сандык-сапаттык жактан шайкеш келтирдик.

3-сын-пикирде III баптын шөкөттөлүшү талаптан оолактап кеткендиги айтылгандыктан, аталышындагы “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” “Кыргызча саясат таануу терминдерин диахрониялык-синхрониялык иликтөөнүн натыйжалары жана алардын талкууланышы” болуп өзгөртүлдү.

4-сын-пикир 3-баптын кыскача берилгендиги тууралуу айтылган. Бул боюнча карап чыктык.

5-сын-пикир боюнча айтылган сын-пикирди кабыл алып, ишибизди тактаганга аракет жасадык.

6-7-сын-пикирлерди кабыл алдык жана орфографиялык, пунктуациялык катарлар түзөтүлдү.

8-сын-пикирде айтылган эмгек менен таанышып чыктык. (Т. Акеров Б. 2017). Эмгек алгач икая, андан соң имамдар тууралуу маалыматтар менен башталып, түрк элдеринин басып өткөн жолдору кеңири баяндалып, ошону менен бирге эле “Манас” эпосу тууралуу да эмгекке камтылыптыр. Негизинен анда *хан, баатыр, ханзаде, казы, ак ордо, сарай* ж.б. биздин ишибизге тиешелүү терминдер камтылганына күбө болдук. Негизинен ишибиздин 3-бабында түрк тилдеринде колдонгон саясий терминдерге токтолгонбуз анда аталган эмгекте кездешкен айрым саясий терминдерге сереп жасалган. Ошондой болсо да кийинки ишибизде Т. Акеровдун аталган эмгегине кайрылууну туура көрдүк.

Эксперт, ф..и.д., профессор М. И. Мирзахидова: 1. Диссертациянын мазмунун редакциялоо зарыл:

а) I бап “Илимий адабияттарга тарыхый-теориялык илик” дегенди “Илимий адабияттарга теориялык илик” деп өзгөртүү керек. Себеби, диссертацияда тема боюнча илимий адабияттарга диахрондук планда да, синхрондук планда да изилдөө жүргүзүлгөн. Биринчи жолу кыргыз тилинин байыркы, орто кылымдардагы, Октябрь революциясына чейинки жана эгемендүүлүк жылдарындагы саясий терминдеринин диахрондук жана синхрондук аспектке семантикалык жактан изилдениши диссертацияда толук берилген (дисс. 3-б.);

б) “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминологиясы” аттуу III баптагы 3.1 бөлүмүн гана калтырып 3.1.1. алып коюу керек; 3. 2. Жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин аталыштары жана алардын семантикалары (семантикасы деп оңдоп) дегенди калтырып 3.2.1. бөлүмчөнү алуу керек. 3.3. Кыргыз тилиндеги мамлекеттик бийлик терминологиясы,

лекси́касы жана номендери (Конституциянын жана мыйзамдын негизинде) - 3.3.1. бөлүмчөнүн мазмуну 3.3тө жазылган, аны атайын дагы бир ирет бөлүп көрсөтүүгө кажет жок.

в) Коомдук-саясий терминдеринин түркологияда изилдениши бөлүмүндө изденүүчү түркологияда коомдук-саясий терминдеринин изилдениши жөнүндө илимпоздордун алып барган изилдөөлөрү боюнча маалыматтарды берүү менен чектелген, өзүнүн жеке тыянактары жок. Дурус эле илимпоздордун иштерин караган, бирок, *“иликтейт, каралат, белгилейт”* сыяктуу сөздөр менен чектелип калган. (дисс. 1.2.2. б.)

г) “Саясий терминдердин аббревиация жолу аркылуу жасалышы” аттуу 3.4.2.1. бөлүмчөдө аббревиатура жөнүндө кеңири маалыматтын берилишине кажет жок. 1.5 бет кыскартма сөздөрдүн теориясына берилип калган.

д) Кээ бир терминдердин туура эмес чечмелениши кездешет (... Таандык байланыш жолу аркылуу жаралган татаал саясий терминдер сөздөр: *коридорлору*, дисс.136-б. ж.б.); 3-баптын жыйынтыгында бир топ мүчүлүштүктөр бар: (2-п., аскердик маселелер маселелерди чечип... (145-б.),

е) Диссертацияда стилдик, орфографиялык, пунктуациялык каталар кездешет: шадыша (84), Пифогор (96), Өгөргөндө, бакалат (149) тийиштүү, прокурардук, мыйзамдуулк, терминиология (150) ж.б.

6. Пайдаланылган адабияттарды иреттөө зарыл: бир адабият, мисалы, Азыркы кыргыз адабий тили. Фонетика, лексикология, лексикография, фразеология, морфология, синтаксис, стилистика, текстаануу, лингпоэтика [Текст]. – Бишкек. - 2009. – 928 б. -2 жолу (5-6), Махмуд Кошгарий. Туркий сузлар девони (Девону луготит турк) [Текст] / пер. С. Муталлибова. Т. I–III. Ташкент: Фан, 1960–1963. 2 жолу (135-136) жазылган ж.б.

Изденүүчү Б. Т. Апышова: Эксперттик комиссиянын мүчөсү, филология илимдеринин доктору, профессор Мияссар Инамжановна эжекебизге ишти кылдат карап бергендиги үчүн ыраазычылык билдиребиз.

1-сын-пикирде диссертациянын мазмунун редакциялоо зарыл деп берилген. Бул сунуштун айрым жерлерин кабыл алдык (*Жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин аталыштары жана алардын семантикалары* эмес Жогорку саясий бийлик субъекттеринин жана объекттеринин аталыштары жана алардын семантикасы).

2-сын-пикирди кабыл албадык (1.2.2) жана бул жерге өз пикирибизди кошо албадык. Анткени, тиешелүү тыянактар 3-бөлүмдө берилди.

3-сын-пикир боюнча. Учурда кыскартылган саясий терминдер активдүү колдонулгандыктан ал боюнча кеңири токтолууну туура көрдүк жана өз пикирибизде калдык. (Анткени, публицистикада жана оозеки кепте кыскартылган саясий терминдер көп колдонулат).

Ал эми **4-5-6-сын-пикирди** кабыл алдык жана алар боюнча оңдоо-түзөтүүлөр жүргүзүлдү

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Анда талкууга өтөлү, кимде кандай сөз бар?

Диссертациялык кеңештин мүчөсү, ф.и.д., доцент Б. Сагынбаева: Иш актуалдуу. Башка иштерден айырмасы – саясий терминдер диахрондук негизде талдоого алынгандыгы. Иштеги ийгилик катары классификациялоо жакшы жүргүзүлгөн. Иштин мазмуну так, даана, тили жатык берилген. Диссертация ушул турушунда жарайт.

Диссертациялык кеңештин мүчөсү, ф.и.д., доцент Д. О. Кенжебаев: Иште стилдик каталар бар. 83-89-бетке чейин көлөмдүү подтемалар саясий лексиканын өнүгүшүнө берилген, бирок шилтеме коюлган эмес. *Аспектке, контекстке* сыяктуу сөздөргө эрежеге ылайык мүчө улап жазуу керек.

Диссертациялык кеңештин мүчөсү, ф.и.д., доцент А. Дунканов: Изилдөө актуалдуу. Кыргыз саясий терминологиясы орчундуу маселе болуп саналат. Белгилүү илимпоз, академиктер Б. Орузбаева, С. Мусаев бекеринен терминдерге кайрылган эместир. Эмгекте негизги бап – 3-бап. Колдоого ала турган нерсе. Изилдөөчү негизги ойду ушуга камтыган, доорлорго тиешелүү саясий терминдерди өзүнүн мүмкүнчүлүгүнө жараша изилдеген. Семантикалык изилдөөгө жем таштаган, кубаттоого арзыйт.

Кеңеш: Логикалык ырааттуулук болуш керек. Иштин 81-бетинде Заварзина боюнча ойду айтуу менен дароо токтоп, башкага өтөт. Предикаттык катыштарды берүүдө *ыйык парзы, бийликтин үстөмдүгү* мында эч кандай предикат жок.

Диссертациялык кеңештин төрагасы, ф.и.д., профессор Т. С. Маразыков: Башка чыгып сүйлөөчүлөр жок болсо, анда талкууну жыйынтыктасак. Талкууда Апышова Базаргүл Токтосуновнанын “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” атуу 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын коргоого сунушу айтылды. Башка сунуш түшкөн жок, анда ушул сунушту добушка койсок. Баары - макул, каршы, калыс жок.

Жетектөөчү мекеме жана расмий оппоненттерди бекитсек. Эксперттик курам диссертацияга жетектөөчү мекеме, расмий оппоненттер боюнча төмөндөгүдөй сунуш киргизген: биринчи оппонент катары Акынбекова Айман - филология илимдеринин доктору, доцент, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин кыргыз тил илими кафедрасынын башчысы, диссертациялык кеңештин мүчөсү, экинчи оппонент Хурибаева Элмира Гайдаровна – филология илимдеринин кандидаты, доценттин м.а., К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университеттин эл аралык

мамилелер жана жалпы теориялык сабактар кафедрасынын башчысы, жетектөөчү мекеме катары К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз тили жана адабияты кафедрасы. Ушул сунуштарга кошумча пикир барбы? Жок болсо, добушка коёлу. Каршы, калыс жок. Бекитилди.

Эми коргоо күнүн белгилейли... 2025-жылдын 18-апрели, саат 13:00гө коюлат.

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.24.700 диссертациялык кеңешинин кезектеги отуруму

ТОКТОМ КЫЛАТ:

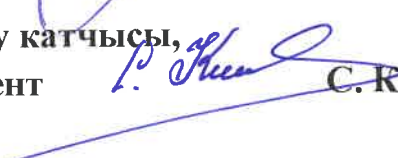
1.1. Изденүүчү Апышова Базаргүл Токтосуновнанын “Кыргыз тилиндеги саясат таануу терминдери” деген темада 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши ачык добуш берүүнүн негизинде алдын ала коргоодон өттү деп эсептелсин жана ачык коргоого сунушталсын.

1.2. Диссертациялык ишке жетектөөчү мекеме катары К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз тили жана адабияты кафедрасы, биринчи расмий оппонент катары ф.и.д., доцент А. У. Акынбекова, экинчи расмий оппонент катары ф.и.к, доц.м.а. Э. Г. Хурибаева бекитилсин.

Диссертациялык кеңештин төрагасы,
филология илимдеринин доктору, профессор

Т. С. Маразыков

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
филология илимдеринин доктору, доцент

С. Р. Каратаева

Диссертациялык кеңештин төрагасы менен катчысынын колун тастыктайм:

КБнын башчысы

А. Жайнакова

